

De toekomst van het verleden Heemkunde en technologie

Verslag van de studienamiddag Heemkunde Actueel 2014

Heemkunde en technologie, het lijken twee werelden. Toch is niets minder waar. Anno 2015 wordt (digitale) technologie op alle mogelijke manieren ingezet om het lokaal erfgoed te bewaren, te bestuderen en te ontsluiten. Software, internettoepassingen en digitale applicaties zijn voor veel heemkundigen geen toekomstmuziek meer, maar dagelijkse realiteit. Zelfs filmpjes opnemen vanuit een drone blijkt voor sommige lokale onderzoekers geen brug te ver.¹ De technologische mogelijkheden worden alsmaar groter. Maar wat vandaag in is, is morgen misschien alweer passé. **Bijblijven is de boodschap!**

Daarom organiseerde Heemkunde Vlaanderen op zaterdag 15 november 2014 de vierde editie van haar jaarlijkse studienamiddag rond het thema technologie. Een thema dat duidelijk leeft, want meer dan 80 geïnteresseerden woonden de studienamiddag bij.

Technologie is natuurlijk een erg brede term die op verschillende manieren gedefinieerd kan worden. Vaak wordt hieronder het systematisch toepassen van kennis voor allerlei praktische doeleinden bedoeld. De namiddag was dan ook erg 'praktisch' opgevat en bestond, in tegenstelling tot eerdere edities, grotendeels uit sessies waarin een bepaalde technologische toepassing en de mogelijkheden voor heemkundigen werden voorgesteld.²

Digitale geschiedenis

De namiddag begon echter met een eerder theoretische inleiding. Fien Danniau van het Instituut voor Publieksgeschiedenis nam het publiek mee naar de wereld van de digitale geschiedenis. Dat die digitale geschiedenis ook zo haar verleden heeft, werd al snel duidelijk. In 1934 al schreef Paul Otlet in zijn *Traité de documentation*:

'Hier op de werktafel, geen enkel boek meer. In de plaats

Collectie mundaneum.org

daarvan een beeldscherm en daarnaast een telefoon. Ginds, ver van hier in een immens gebouw, bevinden zich alle boeken en inlichtingen. Van daaruit verschijnt op het scherm de pagina die antwoord biedt op de via de telefoon gestelde vraag.'

Een ware visionair dus die met zijn Mundaneum in zekere zin de bouwstenen legde voor het internet en zoekmachines zoals Google. Digitale technologie kan de lokale onderzoeker vandaag op heel wat terreinen van dienst zijn. Ten eerste op het vlak van het verzamelen. De talrijke erfgoed- en andere databanken zijn hier een uitstekend voorbeeld van. Ook voor het zoeken en vinden van informatie over lokale (historische) onderwerpen is digitale technologie een zegen, denk maar aan google. Toch is het niet altijd makkelijk om kwalitatieve informatie te onderscheiden van 'pulp'. Iets ingewikkelder wordt het wanneer technologie ook wordt ingezet om betekenis te geven. Met de vrije tiki-toki software bijvoorbeeld (www.tiki-toki.org) kunnen verschillende soorten informatie worden gekoppeld en gepresenteerd op een tijdlijn. Dat presenteren, of het ontsluiten van lokaal erfgoed, is de laatste stap waarbij technologie kan worden ingezet, denk maar aan websites en allerlei afgeleide producten zoals app's.

Digitaal gaan is echter niet alleen een kwestie van technologie, zo wist Fien Danniau nog mee te geven, maar ook een mentale instelling. Openheid en het delen en communiceren van kennis zijn daarbij van cruciaal belang. De lokale onderzoeker kan op talloze manieren online gaan. Welke vorm hij of zij ook verkiest, het blijft belangrijk om steeds het kritisch apparaat te respecteren.

Na deze inleidende lezing, volgden twee reeksen van telkens drie parallelle sessies rond één specifieke technologische toepassing.

Crowdfunding

In de eerste sessie vertelde Sam Capiou van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek het verhaal van Boekensteun, het eerste crowdfundingplatform voor erfgoedprojecten rond conservering. Crowdfunding is de mogelijkheid om voor een bepaald project via een open oproep – met behulp van het internet – een vooraf bepaalde hoeveelheid financiële middelen te vergaren van een ongedefinieerd (en groot) netwerk van mensen, in ruil voor een immateriële of materiële beloning.

Op zich is deze manier van geld inzamelen natuurlijk niet nieuw, maar binnen de erfgoedsector waren dergelijke projecten tot voor kort eerder zeldzaam. In navolging van succesverhalen uit het buitenland, startte de Vlaamse Erfgoedbibliotheek in samenwerking met

een heel aantal partners in het najaar van 2013 daarom het online platform www.boekensteun.be. De doelstellingen van het platform waren meervoudig: fondsen werven voor conserveringsprojecten, fungeren als communicatieplatform en de haalbaarheid van crowdfunding voor erfgoedprojecten onderzoeken.

Na één jaar is de toon gematigd positief: er werd 34 290 euro opgehaald door elf projecthouders waaronder ook Heemkundige Kring Triverius. Crowdfunding kán dus, maar het vergt wel heel wat inspanningen van de organisaties. Gemakkelijk geld is het allerminst. Gedragenheid van het project binnen de organisatie is daarom essentieel. Crowdfunding is, meer nog dan fondsenwerving, vooral een kwestie van communicatie. Een wervende tekst en een aantrekkelijk filmpje bepalen in sterke mate het succes van het project.

Een campagne op Boekensteun levert heel wat zichtbaarheid op. Toch leert de ervaring dat donateurs aan erfgoedprojecten meestal geen onbekenden zijn van de organisatie. Circa 70% van de donateurs komt uit de onmiddellijke omgeving. De ‘beloning’ die wordt vooropgesteld, werkt dan ook minder als motivatie om te geven dan doorgaans het geval is bij crowdfunding. Wel aantrekkelijk voor vele donateurs is de fiscale aftrekbaarheid van giften die via Boekensteun gebeurden. De samenwerking met de Koning Boudewijnstichting maakte dit mogelijk. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de mediaangiften 40 euro bedroeg.

Heemkundige Kring Triverius ging via Boekensteun op zoek naar geld om deze boeken van de bekende zestiende-eeuwse arts Triverius te restaureren. Het doelbedrag werd jammer genoeg niet gehaald.

Hoewel crowdfunding de gewone werkingssubsidies nooit zal kunnen vervangen, lijkt het in de toekomst onvermijdelijk om dergelijke alternatieve financiering via digitale kanalen te gaan verkennen. Heemkundige kringen die hiermee willen experimenteren kunnen steeds terecht bij Heemkunde Vlaanderen voor advies en begeleiding.

Tips voor crowdfunding

- Speel in op de emotie van het publiek: 'Help, dit unieke stukje erfgoed is bedreigd!'
- Kies een realistisch bedrag.
- Communiceer op alle mogelijke manieren: online, via publieksevenementen en via persoonlijke contacten.
- Combineer de online en offline betaling.
- Crowdfunding = hard werken → een beetje geld, maar vooral veel promotie!

Printing-on-demand

De meest gelezen veelgestelde vraag op de website van Heemkunde Vlaanderen is al enkele jaren 'Ik wil mijn eerste boek publiceren. Hoe ga ik te werk?'. Dat er veel belangstelling was voor de sessie 'U vraagt, wij drukken' mag dan ook niet verwonderen. Patrick Van Dam (createmybooks.com/shopmybooks.com) en Wim Van Bouwelen (Ja-cop) gaven er uitleg over het systeem van printing-on-demand.

Een boek uitgeven is immers niet altijd zo evident. Als je al het geluk hebt dat jouw manuscript door een uitgeverij wordt aanvaard en die dus gelooft in een zekere afzet, dan ben je als auteur ook vaak verplicht een aantal exemplaren af te nemen. Niet weinig auteurs hebben in hun kelder of op hun zolder stapels onverkochte boeken liggen. Wie schrijft, die blijft, maar die blijft vooral ook al te vaak liggen...

Alles in eigen beheer uitgeven is natuurlijk een mogelijkheid. Als auteur beslis je dan zelf over elk aspect: van de inhoud over de lay-out tot en met de verdeling en de marketing. Voor wie niet van alle markten thuis is, is die vrijheid niet altijd een cadeau. Online bedrijven, zoals createmybooks.com, proberen het beste van de twee werelden te combineren. Auteurs kunnen er hun boek opladen in pdf en krijgen via een aantal sjablonen ook hulp bij het opmaken van het binnenwerk en de kaft. Van

Dam en Van Bouwelen benadrukten nogmaals hoe belangrijk die kaft wel niet is.

Zeker voor wie zijn boek ook online te koop wil aanbieden (dat kan o.m. via shopmybooks.com, maar is geen verplichting), is een aantrekkelijke cover een must. Mensen kopen steeds meer online, dus auteurs die graag een breed publiek willen bereiken, mogen die boot niet missen. Je kan natuurlijk zelf een website maken om je boeken aan te prijzen, maar instappen op een bestaand platform biedt het voordeel dat het betalings- en verzendingsproces voor jou worden geregeld.

En de prijs? Die bepaal je als auteur grotendeels zelf, al is er natuurlijk wel een minimumprijs. Een gedeelte van de inkomsten verlies je aan een tussen-speler zoals createmybooks.com, maar het grote voordeel is natuurlijk dat de prijszetting onafhankelijk van het aantal exemplaren gebeurt. Ideaal voor publicaties waarbij de verkoop op voorhand erg moeilijk in te schatten is.

Goedkope software

Tijdens de derde sessie gaven Bram Vannieuwenhuize en Elien Vernackt meer uitleg over het project MAGISBrugge, een voorbeeld van digitale kaart-analyse.³ Voor dit technologisch hoogstandje werd gebruik gemaakt van de gratis software QuantumGIS. Maar niet alle software is gratis of zelfs betaalbaar. Nochtans is software onontbeerlijk voor de werking van erfgoedorganisaties. Een initiatief als SOCIALware probeert hier een mouw aan te passen. Catherine Van Eeckhaute kwam vertellen hoe het precies werkt.

In 2007 werd SOCIALware, zelf een gesubsidieerde vzw, opgericht met als doel 'de impact van vzw's verhogen door inzet van technologie'. Via SOCIAL-

ware kunnen softwarebedrijven hun producten uit filantropische overwegingen goedkoop ter beschikking stellen van vzw's. Heemkundige kringen of andere erfgoedorganisaties die een vzw-structuur hebben kunnen vervolgens intekenen op die producten. Indien ze beantwoorden aan het profiel (voor heemkundige kringen geen enkel probleem), wordt hun aanvraag goedgekeurd en krijgen ze de producten opgestuurd.

En wat met feitelijke verenigingen?

Feitelijke verenigingen hebben geen rechtspersoonlijkheid. Dit betekent dat ze juridisch niet bestaan als afzonderlijke identiteit. Het is dan ook logisch dat een feitelijke vereniging geen 'handelingen' kan stellen zoals het aankopen of verkopen van zaken. Leden kunnen dat uiteraard wel, maar in dat geval is het onmogelijk om te traceren of dit lid handelt als privépersoon of als lid. Dat onderscheid bestaat juridisch niet. Lees meer over het verschil tussen een feitelijke vereniging en een vzw in de 'veelgestelde-vragen-rubriek' op onze website (<http://www.heemkunde-vlaanderen.be/wat-zijn-de-consequenties-van-het-feit-dat-mijn-heemkring-een-feitelijke-vereniging-is/>).

Op die manier hebben vzw's toegang tot meer dan 200 producten aan slechts 4% van de reële marktwaarde. Zo betaal je voor het Norton Anti Virus-systeem slechts 3 euro exclusief btw en Office 2013 kost een organisatie slecht 18 euro exclusief btw. In budgettaire krappe tijden absoluut een aanrader. Dat zullen de 21 heemkundige kringen die al producten via SOCIALware aankochten ongetwijfeld beamen. Zij konden samen zo circa 65.000 euro besparen op de aanschaf van licenties.

3D-printen

De meest futuristische sessie was ongetwijfeld deze van Sam Mulkay (3Dtools) over 3D-printen. Mulkay legde uit hoe de technologie precies werkt en voor welke toepassingen, ook op het gebied van lokaal erfgoed, ze bruikbaar zou kunnen zijn. Eenvoudig geformuleerd komt het er bij 3D-printen op aan binnen een relatief kort tijdsbestek van een digitaal 3D-model naar een fysisch 3D-model te gaan door middel van een laagopbouwend principe.

De heemkundige kring van Wieze liet een model van Caudronges Hof in 3D printen. © Rik Vermeir

Dat digitale model kan je natuurlijk zelf tekenen bijvoorbeeld met de gratis software Sketchup.⁴ Spectaculairder echter is de techniek waarbij een object of gebouwd gescand wordt en de data worden verwerkt tot een digitaal 3D-model. Zelfs verdwenen gebouwen kunnen in sommige gevallen terug 'tot leven' worden gewekt op schaal. Belangrijke voorwaarde daarbij is dat er voldoende beeldmateriaal van dat gebouw bestaat dat vanuit verschillende perspectieven werd genomen.

Bij de aandachtige heemkundige gaat nu natuurlijk een belletje rinkelen. Opdat dergelijke technologie in de toekomst toegepast zou kunnen worden, is het vandaag cruciaal om erfgoed dat dreigt te verdwijnen op de correcte manier te 'archiveren'. Blijkt het onmogelijk om een erfgoedparel van de sloophamer te redden, dan kan het vandaag correct fotograferen nu of later een replica mogelijk maken. Ook voor didactisch materiaal of restauratie biedt de technologie kansen.

3D-printen gaat snel en laat toe om zonder de kosten voor een mal of matrijs toch unieke stukken te maken. De opmars van de 3D-printers gaat dan ook razendsnel. Binnen enkele jaren zullen ze uit het erfgoedveld niet meer weg te denken zijn. Maar met deze nieuwe technologie zullen ongetwijfeld ook nieuwe vragen opduiken over 'echtheid' en 'maakbaarheid'. In dergelijke debatten is een geïnformeerde heemkundige er twee waard.

Starten met 3D

Software:

- www.sketchup.com
- <http://meshlab.sourceforge.net>
- www.repetier.com

Printers:

- <http://shop.felixprinters.com>
- <http://us.xyzprinting.com>
- www.makerbot.com

Printdiensten:

- <http://i.materialise.com>
- www.shapeways.com
- www.3Dhubs.com

In die 'cloud' is informatie (gegevens, software etc.) toegankelijk en beschikbaar voor verschillende personen tegelijk. Toepassingen zoals google docs, google drive, skydrive of dropbox laten niet alleen toe digitaal te bewaren, maar bieden soms ook de mogelijkheid om met verschillende personen samen aan één document, zoals een artikel, te werken. Een ander voorbeeld is het Officepakket 365 waarbij de gebruiker geen product aankoopt, maar via een (goedkope of soms zelfs gratis) licentie gebruik kan maken van de laatste versie. Uiteraard moet je bij dergelijke licenties steeds in de gaten houden dat de voorwaarden niet veranderen. Een bedrijf kan plots beslissen om zijn product toch betalend te maken of om de productie stop te zetten. Cloudtoepassingen bieden veel mogelijkheden en creëren kansen voor een vlottere samenwerking binnen verenigingen. Maar bovenal vergen ze een nieuw denkkader rond een concept als 'eigenaarschap'. Hiermee werd de stelling dat digitaal gaan ook een mentale instelling van openheid en het delen van kennis veronderstelt opnieuw bevestigd.

Samenwerken in de cloud

De laatste sessie was volledig gewijd aan de 'cloud'. Werken in de 'cloud' maakt immers steeds meer opgang, ook onder heemkundigen. Maar deze vlag denkt natuurlijk vele ladingen. Bram Wiercx van FARO maakte het publiek wegwijs in de wereld van de 'digitale wolk'.

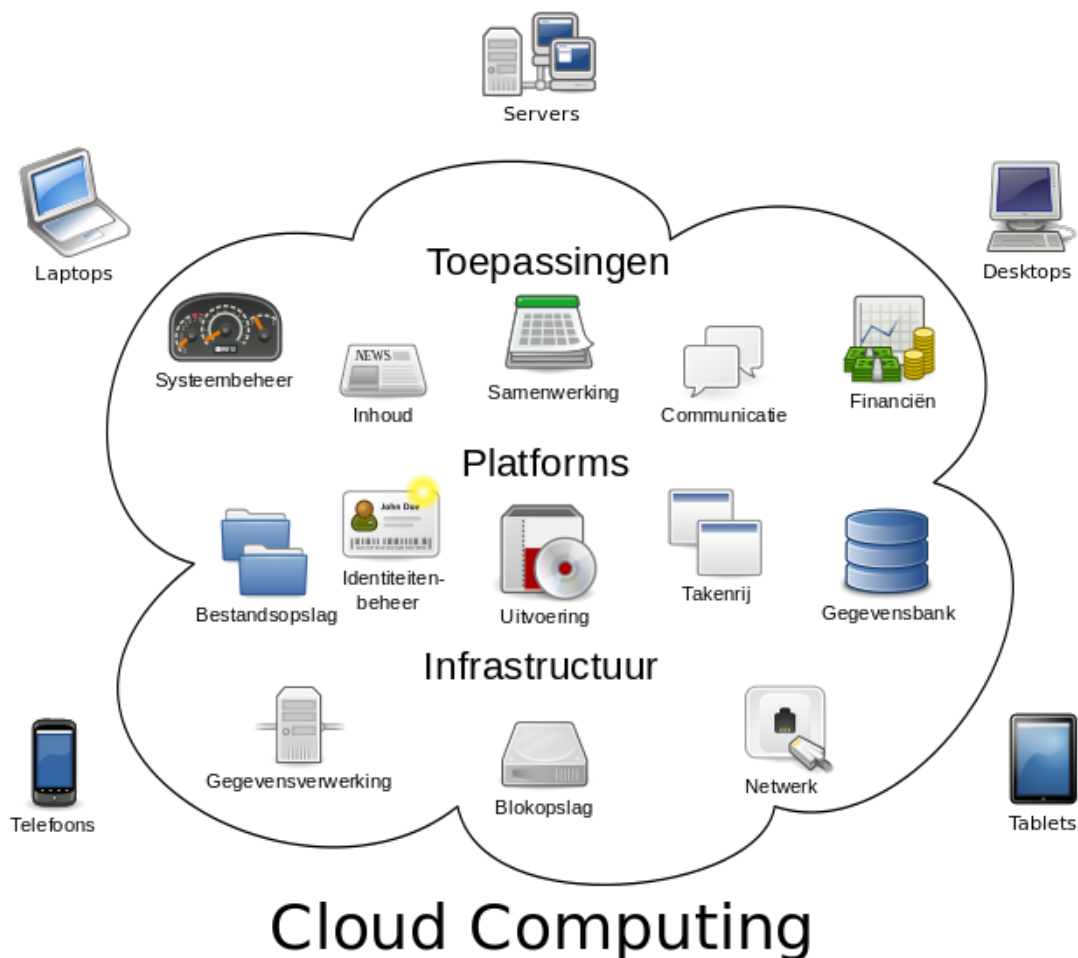

Diagram dat de werking van cloud computing toont. © Wikipedia

Nieuwe huisstijl

Na de inspirerende sessies keerden de deelnemers terug naar de zaal waar ze in primeur konden kennismaken met de nieuwe look & feel van Heemkunde Vlaanderen. Die nieuwe huisstijl is uiteraard een verandering, maar sluit tegelijk ook aan bij de traditie. Met het hart uit het oude verbondsteken van Jozef Weyns in het achterhoofd, vertrekt het nieuwe logo immers opnieuw van een 'hart voor heemkunde'. Niet alleen omdat Heemkunde Vlaanderen heemkunde in het hart draagt, maar ook als symbool voor de passie en gedrevenheid van de vele vrijwilligers.

De kronkelende lijnen verwijzen tevens naar een slang, de mythische ouroboros, die zijn eigen staart opeet. Dit symbool refereert naar de cyclische aard van de natuur, naar het eeuwige terugkeren en de eenheid van alles. Ook bij erfgoed gaat het immers om een kringloop: overblijfselen uit het verleden krijgen in het heden een nieuwe betekenis. Dezelfde betekenis is ook te zien in de aanzet van een liggende acht of lemniscaat, het symbool van oneindigheid. Ook de kleuren werden doordacht gekozen. Zo verwijst het frisgroen naar de natuur en het leven, terwijl het blauw staat voor bekwaamheid en betrouwbaarheid.

Ambassadeur Heemkunde Vandaag

Op het einde van de namiddag werd de allereerste Ambassadeur Heemkunde Vandaag bekend gemaakt. Deze eretitel wordt vanaf 2014 elk jaar uitgereikt aan een vrijwilliger, vrijwilligersvereniging of actie met/voor/door vrijwilligers die recent heemkunde op een positieve en eigentijdse manier bij een breed (nieuw) publiek heeft gebracht. Op die manier wil Heemkunde Vlaanderen innovatieve methodes, originele projecten, inspirerende ideeën, maar ook begeisterende figuren/verenigingen uit het heemkundig veld in de kijker plaatsen om zo een hedendaagse beeldvorming rond heemkunde te stimuleren.

Een negenkoppige jury boog zich over de inzendingen en koos drie genomineerden waaronder één winnaar. Heemkundige Kring Scilla uit Schilde en Frans Vandenhende uit Bouveloo haalden het

podium (zie kadertekst), maar op het hoogste schavotje stond Bert De Smet uit Wielsbeke. Deze 28-jarige metalfan is niet alleen voorzitter van de Juliaan Claerhoutkring, maar was ook de drijvende kracht achter de herinrichting en vernieuwing van het André Demedtshuis in Sint-Baafs-Vijve. Hij werd vooral geroemd om zijn aandacht voor communicatie en zichtbaarheid via sociale media. 'Ik communiceer, dus ik besta', lijkt wel zijn lijfspreuk.

De sterke punten van Heemkundige Kring Scilla

- Weet heemkunde naar een breed en jong publiek te vertalen
- Erfgoededucatie en samenwerking met scholen
- Integratie van jongeren in de kring
- Beleidsplanning
- Samenwerking met andere sectoren

De sterke punten van Frans Vandenhende:

- Stichter en bezieler van de jonge heemkring Bouveloo uit Wortegem-Petegem
- Inspirerende figuur
- Wetenschappelijk onderbouwd onderzoek
- Publiekswerking
- Samenwerking met andere verenigingen en sectoren
- Bovenlokale inzet

Communicatie is natuurlijk erg belangrijk om het imago van heemkunde positief te beïnvloeden. Daarom en als inspiratiebron voor andere heemkundigen wordt elke nieuwe Ambassadeur Heemkunde Vandaag ook voorgesteld in een filmpje dat ter promotie van de Ambassadeur, zijn of haar projecten, maar ook heemkunde in het algemeen kan worden gebruikt. Het filmpje is te vinden op de website van Heemkunde Vlaanderen <http://www.heemkunde-vlaanderen.be/bert-de-smet-uit-wiels-beke-is-eerste-ambassadeur-heemkunde-vandaag/>

Na het filmpje kreeg de kersverse ambassadeur zelf het woord. Zijn bevlogen en af en toe ietwat uitdagende speech werd door velen gesmaakt; andere deelnemers waren het niet helemaal met hem eens. Een ding is zeker: deze Ambassadeur Heemkunde Vandaag maakt de tongen los en zet aan tot dis-

cussie. We hopen alvast dat hij in het komende jaar heemkunde zo veel en zo positief mogelijk in beeld zal brengen.

Benieuwd wie hem opvolgt? Dat wordt pas in november duidelijk. Voor kandidaten rekenen we alvast op jullie. Op de website van Heemkunde Vlaanderen vind je alles over de procedure <http://www.heemkunde-vlaanderen.be/kies-jouw-kandidaat-voor-ambassadeur-heemkunde-vandaag-2015/>. Een kandidaat voordragen kan nog tot en met 31 mei. De bekendmaking volgt op de komende editie van Heemkunde Actueel (14 november 2015). We hopen jullie daar opnieuw te mogen verwelkomen met een boeiend inhoudelijk programma!

Nele Provoost
Coördinator Heemkunde Vlaanderen

- 1 B. Joos, 'Drone filmt historische route', *Bladwijzer*, 12 (2014) 5-6.
- 2 De presentaties van alle sprekers zijn terug te vinden op de website van Heemkunde Vlaanderen (<http://www.heemkunde-vlaanderen.be/heemkunde-actueel-2014-terugblik/>)
- 3 Een uitgebreide toelichting van het project is verder in deze *Bladwijzer* opgenomen.
- 4 Zie ook: R. Vermeir en R. Bartholomees, 'SketchUp en erfgoed', *Bladwijzer*, 8 (2013) 17-21.

